

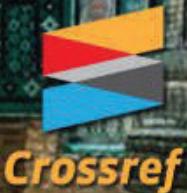

Тадқиқот **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 19
31 август

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 19-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
2-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
19-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-2**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
19-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-2**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 19-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 август 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 15 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиши йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга баршиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, очимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажида Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

ФАЛСАФА ВА ҲАЁТ СОҲАСИДАГИ ҚАРАШЛАР

1. Тошева Мухаббат Кавмиддиновна ОИЛАНИНГ БОЛА ТАРБИЯСИДАГИ ЎРНИ	7
2. Sotvoldiyeva Sadoqatxon Akramjon qizi O'ZBEK ETNONIMLARINING PAYDO BO'LISH TARIXI.....	9
3. Миракбарова Дилдора Миралишер қизи ОИЛА ИНСТИТУТИНИ МУСТАҲКАМЛАШДА АЁЛЛАР ИЛМ ОЛИШИНинг АҲАМИЯТИ	11

ФАЛСАФА ВА ҲАЁТ СОҲАСИДАГИ ҶАРАШЛАР

ОИЛАНИНГ БОЛА ТАРБИЯСИДАГИ ЎРНИ

Тошева Мухаббат Кавмиддиновна
Бухоро вилояти Бухоро тумани 25-мактабгача таълим
ташикоти тарбиячи-методисти
Телефон: +99891-411-33-56

Аннотация: Мақола мактабгача ёшдаги болаларининг оиласидаги тарбияси ва ота-оналарнинг болаларга бўлган муносабатлари ҳақида. Бунда ота-онанинг ўз фарзанди ички дунёсига кириб бориши, хатти-ҳаракатларининг сабабларини тушуниши, қизиқиши ва характер хусусиятларини чукур англаши ёритилган.

Калит сўз: социал муаммо, социал қадрият, инсон шахсини шакллантириш, ҳаёт сабоқлари.

«Болалар тарбияси жараёнига ўз ишини пухта биладиган, малакали ва ҳар бир болага индивидуал ёндаша оладиган педагог-кадрларни жалб қилган ҳолда, уларни гўдаклигидан онги ва тафаккурини тўғри шакллантириб бормасак, келажакда юксак савия, билим ва маънавиятга эга бўлган баркамол авлодни тарбиялаши қийин бўлади»

Ш.М.Мирзиёев

Ёш авлод тарбиясининг биринчи ва муҳим бўғини бўлган мактабгача таълим тизимини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Давлат Дастурларида белгиланган вазифалар ижроси ёш авлодни ҳеч кимдан кам бўлмасдан, юксак маънавиятли, интелектуал салоҳиятли қилиб тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади. Оила мустаҳкамлиги йўлида мактабгача ёшдаги болалар шахсини шакллантиришга қаратилаган ишлар юзасидан кузатиш ва ишланишлар шуни кўрсатди, болаларни шахс сифатида шакллантириш борасида гарчи, кўп ишлар олиб борилган бўлсада, лекин ҳар бир оиласда болани шахс бўлиб шаклланниши муҳим бир босқич хисобланади. Оиласда бола тарбиясида, аввало, соғлом муҳит ўрин тутишини унутмаслик керак. Ота-она бир-бирига меҳрибон, иззат-хурматда бўлса, болада ҳам шу фазилатлар шаклланади. Бола тарбияси – ҳеч қачон эътиборсиз қараб бўлмайдиган масала. Унинг хулқида бирон бир нуқсон кузатилса, дарров у билан қизиқмасангиз, кейин кеч бўлиши мумкин. Боладаги ўзгаришларни ҳам оиласда, ҳам мактабгача таълим муасасасида бирдек кузатилиши мақсаддага мувофиқ. Чунки бунга ҳар бир ота-она чукурроқ ёндашиб имкон қадар боласи билан кўпроқ мулоқотда бўлиб, оиласий тарбияга жиддий эътибор бериши зарур. Оиласидаги тарбия- бу умумий ижтимоий тарбия жараёнининг шундай босқичики, у инсоннинг кейинчалик бутун умри давомида оладиган маърифат ва ҳаёт сабоқлари учун асос, замин, пойdevor вазифасини ўтайди. Ҳар бир оила унда дунёга келган ва ўсаётган ҳар бир болага ниҳоятда эътибор билан муносабатда бўлмоғи даркор. Ота-онанинн ўз фарзандининг ички дунёсига кириб бориши, хатти-ҳаракатларининг сабабларини тушуниши, қизиқиши, характер хусусиятларини чукур англаши зарур. Бунинг учун эса бола доимо ота-онасининг кузатуvida бўлмоғи лозим. Бола ҳаракатини кузатиш – унинг кўнглига йўлдир. Оила ҳамма замонларда ҳам жамиятдаги маънавий – ахлоқий муҳитни ўзига яққол акс эттирган ижтимоий ривожланиш йўлида пайдо бўлган социал муаммо ва қийинчиликларни ҳал этишда муҳим рол ўйнаган. Аждодларимиз оиласи энг муқаддас социал қадрият сифатида эъзозлаганлар, ҳар бир оиласидаги тотувлиги, ахил ва фаровонлиги тимсолида ижтимоий тотувлик ва чинакам инсоний баҳт-саодатнингишончли кафолатини кўрганлар. Машҳур аллома Ибн Синонинг таъбирича, ҳақиқий фарзанд тарбиялаш учун она қўйидаги сифатларни мужассам этмоғи даркор: билимли бўлиш, динга ишониш, уятчан шарм ҳаёлик, жасур, ўз эрини дилдан севиш, бола туғиши, уни тўғри тарбиялаш, эзма бўлмаслик, эрига итоатли бўлиш, камтар, тўғри сўз, фаросатли бўлиш,

ўз шаънига доғ тушунмаслик, эри ҳурматини жойига қўйиш, хотинлик ва оналик бурчими яхши англаш, оила хўжалигини тўғри юритиш, эр ва фарзандларига меҳр-шафатли бўлиш. Кўриниб турибдики, улуғ алломанинг бу фикрлари бизнинг давримиз, бугунги ҳаётимиз учун ғоят муҳим аҳамиятга эга. Соғлом авлод келажагимиз устуни ҳисобланар экан, соғлом авлодни маънавий-ахлоқий жиҳатдан етук оиласигина етиштира олади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Каримов И. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Тошкент: Шарқ 1999.
2. Ўзбекистон Республикасида Мактабгача таълим тўғрисидаги Низом // Мактабгача тарбия. Т.: 2000. 1-сон.
3. Абиджанова С.Д. Соотношение образных и речевых средст в развитии пространственных представлений дошкольников. Автореферат. М-1990г., 16 с.
4. Абдуллаева Ш. Илк ёшдаги болаларнинг сенсор тарбияси. Тошкент – Ўқитувчи, 1983 й., 96 б.
5. Абдуллаева Ш.Ш. Педагогические технологии развития познавательных творческих способностей младших школьников. Дис... кан. пед. Наук: 13.00.01. Р УЗ Узб НИИ пед. Наук им. Т.Н.Кары-Ниязова Т., 2005.-230с
6. А. Суюнов, Н.Аҳмедова, Г. Эштурдиева. Нутқ ўстириш. Кичик ёшдаги болаларни мактабга тайёрлаш учун қўлланма. “ART FLEX”, 2007, 32 бет.
7. Бошлангич таълим. № 3, 2008 3 марта. Илмий-методик аҳлоқий-таълимий оммабоп журнал.32 бет (6 бет).
8. Р. Раҳимова. Тарбиячига минг бир маслаҳат. Чўлпон номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи. Тошкент – 2007, 160бет.
9. Ш.Шодмонова. Мактабгача таълим педагогикаси (ўқув-методик қўлланма). Т., “Фан ва технология”, 2008, 160 бет.(33, 40, 72-81бетлар)
10. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 4-жилд. 179-бет.

O'ZBEK ETNONIMLARINING PAYDO BO'LISH TARIXI

Sotvoldiyeva Sadoqatxon Akramjon qizi

Farg'onan viloyati

Uchko'prik tumani

53- umumiy o'rta ta'lif maktabi o'qituvchisi

+998911500115

sadoqatsotvoldiyeva240@gmail.com

Annotatsiya. Hozirgi o'zbek adabiy tilining lug'aviy tarkibida juda qadimiy davrlarga xos bo'lgan bir qator leksik qatlamlar saqlanib kelmoqda. Mana shulardan biri etnonimlardir. Maqolada qabila urug` nomlari, totemlar, tamg'a, maxsus belgilar tashkil etgan etnonimlar haqida fikr boradi.

Kalit so'zlar: Etnonim, tamg'a, maxsus belgilar, urug`, barloslar, jaloyiriylar, yozma bitiklar, barmoq, elat, bolg'ali, etnik tarkib Etnonim(etno... va oputa -ism ,nom) – urug`, qabila, elat, xalq, millat va boshqa xil etnik uyushmalari nomlari. Biror tildagi etnonimlar majmuyi etnonimiya deb yuritiladi. Urug`, qabila, xalq nomi o'zi tomonidan tanlangan yoki o'zgalar(ko'pincha qo'shni etnoslar) tomonidan berilgan bo'lishi mumkin.

Etnonimlar muayyan hududda yashagan yoki hozirda ham yashab turgan qabila, urug`, xalq,millat va ularning turli shohobchalarining nomlaridir.

O'zbek xalqining millat bo'lib uyushuvida ko'pgina etnik guruhlarning ishtirok etgani ma'lum. O'zbek millati o'z etnik tarkibining serqirra va murakkabligi bilan boshqa turkiy xalqlardan ajralib turadi. Bu hol o'zbek tilining ko'p shevali bo'lishiga ham asos bo'lgan. Bu shevalar O'zbekiston hududida va undan tashqarida yashovchi turli etnoslarning mahalliy tillaridir.

Etnonimlarning aksariyati turkiy tilda, jumladan o'zbek tilida uzoq o'tmishda yuzaga kelgan nomlardir. O'zbek etnonimlari uzoq davr taraqqiyotini boshidan kechirgan bo'lib , ularda qadimiy turkiy qabila va urug'lar o'zbeklarning ko'hma davr ajdodlari amal qilgan urf-odatlar falsafiy-diniy e'tiqodlar , qadimiy madaniyat ildizlari o'z ifodasini topgan.

Turkiy,jumladan ,o'zbek etnonimlari haqida qimmatli ma'lumotlar qadimiy turkiy tilga oid yozma bitiklarda , M.Koshg'ariyning "Devonu lug'atit turk" asarida, Alisher Navoiy ,Z.M.Bobur, Abulg'oziy Bahodirxonning asarlarida , shuningdek, o'rta asrlarga mansub arab va fors tilida yozilgan bir qator tarixiy bitiklarda saqlanib, bizgacha yetib kelgan.

Turkiy tillar etnonimiyasi , jumladan , o'zbek tilidagi qabila, urug` nomlarini o'rganishda fanda ma'lum ishlar amalga oshirilgan.

O'zbek etnonimiyasini tarixiy va etnografik nuqtai nazardan tahlil qilishiga o'zbek olimlaridan M.Vahobov, YA.G'ulomov, K.Shoniyoziyev , B. Ahmedov, M.Yo'ldoshev, I.Jabborov, M.A.Abdurahmonov, A.R.Muhammadjonovlar muhim hissa qo'shgan.

1930-yilga kelib o'zbek etnonimiyasini o'rganish tilshunoslar qo'liga o'ta boshladi va professor G'ozzi Olimning dastlabki kuzatishlari yuzaga keldi. G'ozzi Olim Yunusov o'zbek qabilalaridan 40tasini sanab o'tadi. O'bek xalqining urug`lar soni 92 ta ekanligini 70ga qadar qabilani tekshirib, ularning aymoq , to'p va ularning boshqa bo`g`inlari haqida aytadi.

"O'zbek tilining izohli lug'ati"da 6 ta o'zbek etnonimi 60ga yaqin boshqa xalq va millatlarning etnik nomi keltirilgan. Ushbu nomlar quyidagicha izohlanadi.

Barloslar Temur va temuriylar davrida katta rol o`ynagan o'zbek qabilalaridan birning nomi va shu qabilaga mansub kishi

Jaloyirlar o'zbek xalqining genetik sostaviga kirgan qabilalardan biri

Nayman o'zbek xalqining etnik sostaviga kirgan qabilalardan biri

Turkiy urug` va qabilalarning etnonimlariga tamg'lari ham asos bo'lган va ularga oid ma'lumotlar Mahmud Koshg'ariyning "Devoni lug'atit turk" asarida , Rashididdin va Ali Yazdiyning , shuningdek , Abulg'zi Bahodirxonning tarixiy asarlarida uchraydi.

Mahmud Koshg'ariy 22ta turkiy qabila haqida ma'lumot berar ekan , ularning tamg'alari haqida ham gapiradi: "...ularning har birining maxsus belgilari bordirkim, mollariga xos tamg'alri bordirkim , urug'larini shu tamg'alariga qarab ayiradilar."

Tamg'a turkiy urug` va qabilalar hayotida muhim ijtimoiy ,iqtisodiy, xo'jalik hamda etnografik ahamiyatga molik bo'lgan. Etnonimlarnig aksariyati urug` va qabila nomlarining tamg'a va

maxsus belgilari bilan aloqadordir.

Quyida etnonimlarning ba'zilari haqida to'xtalamiz.

Barmoq – qo`ng`irot qabilasining qo`shtamg`ali bo`limiga qarashli 16 urug`dan biri.Urug`tamg`asi barmoq shaklida bo'lgan. Aslida barmoqli shaklida shaklida bo`lib -li qisqartirib tushirilgan.

Bolg`ali –o`zbek urug`laridan biri. U qozoq va qoraqalpoq tarkibida ham uchraydi.

O`zbek tili qadimiy urug` va qabilalarning, qabila uyushmalari, tarmoqlari nomlariga nihoyatda boy bo`lib, buni O`zbekistonning janubiy hududi aholi tilida saqlangan etnonimlarda ko'rsatiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. G`ozi Olim. O`zbek lahjalarini tasnifida bir tajriba. Toshkent: Fan, 1936
2. Qoshg`ariy Mahmud. Devonu lug`atit turk .I tom – Toshkent: Fan, 1960
3. O`zbek tilining izohli lug`ati. II jild: 1981
4. Nafasov T . O`zbekiston toponimlarining izohli lug`ati.-Toshkent o`qituvchi 1998

ОИЛА ИНСТИТУТИНИ МУСТАҲКАМЛАШДА АЁЛЛАР ИЛМ ОЛИШИННИНГ АҲАМИЯТИ

*Миракбарова Дилдора Миралишер қизи
ТДИУ "Ижтимоий фанлар" кафедраси
1-босқич таянч докторанти (PhD)
dmirakbarova@yandex.com
(+99897 7039307)*

Аннотацияси: Бугунги кунда илм олиш, турли йўналишларда тадқиқотлар амалга ошириш ва олинган билимларни ҳаётга жорий этишга бўлган эътибор янада ортди. Буюк аждодларимиздан бири, одил подшоҳ, астроном Мирзо Улуғбек Бухородаги мадраса пештоқига “Илм олиш ҳар бир мўмин ва муслима учун фарздир” дейилган ҳадисни бежиз қайд этмаганлар. Бундан кўриниб турибдики, Ислом дини хукм сурган давлатларда нафақат ўғил болаларнинг илм олишига, балки қизларнинг таълим – тарбиясига ҳам алоҳида эътибор берилган.

Калит сўзлар: Оила мустаҳкамлиги, таълим, тарбия, дин, қиз фарзанд, эркинлик.

Ҳар бир инсоннинг яшашдан мақсади, ҳаётдаги олий қадрият ҳақидаги тушунчалари, мезонлари ҳар хил. Аммо ўтмишга ибрат назари билан қарасак, мол – дунёни қум зарраларига қиёслаганда алломалар унинг бевафолиги, вақти келиб қўлимизни қанчалик қаттиқ сикмайлик, у сирғаниб чиқиб кетиши мумкинлигини, билим эса қоронғу тунда нур мисол инсоннинг йўлини ёритишини ибратли масаллар орқали исботлаб беришган.

“Ота – боболаримиз қадимдан илму маърифат, таълим ва тарбияни инсон камолоти ва миллат равнақининг энг асосий шарти ва гарови деб билишган.... Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди - бу шарқона қарааш, шарқона ҳаёт фалсафаси”.[2:60] Таълим – тарбиянинг муштарак олиб борилишига аждодларимиз катта эътибор билан қарашган. Буни биз уларнинг ёзган асарлари, қолдирган маънавий меросларидан билиб олишимиз мумкин. Марказий Осиёдан чиққан алломаларнинг асарларида таълим ва тарбия уйғунлиги орқали инсоният юксаладиган юксаклик, баркамоллик мадҳ этилган. Албатта, бу талабларга ўzlари ҳам амал қилиб, сўз исботи билан гўзаллигини келтириб ўтишган.

Бугунги кунда илм олиш, турли йўналишларда тадқиқотлар амалга ошириш ва олинган билимларни ҳаётга жорий этишга бўлган эътибор янада ортди. Илм олиш игна билан қудуқ қазиш билан баробар. Илм олиш машаққати кўзда тутилиб, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайхи васалламдан: “Илмнинг бир бобини ўрганишинг минг ракат (нафл) намоздан хайрлироқ”,[5:28] ҳадиси ривоят қилинган.

Буюк аждодларимиздан бири, одил подшоҳ, астроном Мирзо Улуғбек Бухородаги мадраса пештоқига “Илм олиш ҳар бир мўмин ва муслима учун фарздир” дейилган ҳадисни бежиз қайд этмаганлар. Бундан кўриниб турибдики, Ислом дини хукм сурган давлатларда нафақат ўғил болаларнинг илм олишига, балки қизларнинг таълим – тарбиясига ҳам алоҳида эътибор берилган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев “Аёлларнинг турмуш шароитларини ҳисобга олган ҳолда, иш билан таъминлаш, опа – сингилларимизнинг оғирини енгил қилиш учун ҳар томонлама имконият яратиш, хотин – қизларнинг ижтимоий ҳаётимиздаги ўрни ва нуфузини ошириш бўйича давлат сиёсатини фаол давом эттиришни биз ўзимизнинг энг муҳим вазифамиз, деб биламиз”,[1] деб таъкидлаганлар.

1948 йил 10 – декабрда қабул қилинган “Инсон хуқуқлари умужаҳон декларацияси” ва Ўзбекистон Республикаси Конституциясида миллати, дини, ирқи, жинсидан қатъий назар ҳар бир инсоннинг тенг хуқуқлилиги таъкидлаб ўтилган. Шунингдек, таълим олиш жараёнида ҳам. Аёлларнинг жамият ҳаётидаги ўрнини мустаҳкамлаш ва ошириш борасида бугунги кунда кўплаб ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февраль куни “Хотин – қизларни қўллаб – кувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора – тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5325-сонли Фармони, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги “Оила илмий-амалий тадқиқот маркази фаолиятини ташкил этиш” чора-тадбирлари тўғрисида”ги Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 14 марта 229-сонли Қарори,

Ўзбекистон ёшлар иттифоки Марказий Кенгаши ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати томонидан Ўзбекистон Республикасининг «Хотин қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида»ги ва «Хотин-қизларни тазайқ ва зўравонликдан химоя қилиш тўғрисида»ги Конунлари^[8] ва кўплаб бошқа конун, қонуности ҳужжатлар қабул қилинди. Аввало, “Оила” илмий – амалий маркази” номига “тадқиқот” сўзи қўшилиши орқали оила ва оиласий муносабатларга оид илмий ходимларнинг илмий тадқиқотлар олиб боришларига кенг имкониятлар яратилди. Бугунги кунда кўплаб олима аёлларимиз оила мустаҳкамлиги соҳасида ўз тадқиқотларини амалга ошириб, жамият ривожига ҳисса қўшиб келмоқдалар.

Ислом дини келишидан аввал жоҳилият даврида қиз фарзанд кўриш ор ҳисобланар, қизларнинг қадри паст, уларни мол – мулкка қўшиб мерос қилиб олиш одатий ҳол эди. Уларнинг таълимига умуман эътибор берилмаган. Энг ачинарлиси, жоҳилият даврида одамлар вахшийлашиб, хатто қизларини тириклайн кўмиш каби қабиҳликкача боришган. Уларнинг фикрича, қизлар урушда қатнаша олмайдилар, қатнашсалар ҳам асир тушиб бизни шарманда қиладилар, деб билишган. Уларнинг жоҳил ишлари ҳақида Куръони Каримнинг Нахл сураси 59 – оятида: “Ва у (қизни) хўрлаган ҳолида олиб қолиш ёки (тириклай) тупрокқа қориш (тўғрисида ўй суриб), ўзига хушхабар берилган нарсанинг (яъни, қиз кўришнинг) “ёмон”лигидан (номус қилиб) одамлардан яшириниб олур. Огоҳ бўлингизким, улар (бу қилмишлари билан) энг ёмон (яъни, ноҳақ) ҳукм чиқарурлар”.[4:236]

Қиз фарзандларга қандай муносабатда бўлиш кераклигини Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламдан ибрат олишимиз лозим. Жоҳилиятнинг тор доира тушунчаларида одамлар қиз фарзанд дунёга келганида хафа бўлишган бир пайтда Пайғамбаримиз оиласарида иккинчи фарзанд бўлиб қиз дунёга келди. Аёллари Хадича розияллоҳу анҳо ва хизматчи аёллар ҳижолат бўлиб туришганда, улар хурсанд бўлиб, аёлларига миннатдорчилик билдиридилар ва чақалоқни бағриларига босиб, “Қизимнинг исми Зайнаб(“отасининг зийнати”) бўлсин!”, дедилар.[10] Бу оиласида вояга етган ҳар бир фарзанд жумладан, қиз фарзандлар ўз тарбияси, ахлоқи ва билими билан бутун инсониятга ибрат бўлди. Албатта, ҳар бир фарзанднинг камолида ота – онанинг, айниқса, оналарнинг ўрни бекиёс. Жумладан, Хадича бинти Хувайлид розияллоҳу анҳо ўз даврининг зодагон, тадбиркор аёлларидан бўлиб, болаликларидан ўзларининг зукколиклари, меҳнатсеварликлари, барчага меҳр – оқибатлиликлари билан яхши ном қозонгандар. Оталари Хувайлид қизининг ақл – фаросатидан, меҳрибонлигидан қувониб, Аллоҳга ҳамдлар айтар, жоҳилият даврида қизларидан жирканадиган, бераҳмларча муомала қиладиган, тириклайн кўмиб юборадиган қавмининг бундай жоҳилликларидан нафратланарди. Зоро, ўша маъсум ҳолда ўлиб кетган қизлар ичидан қанчадан – қанча Хадича онамиз каби ақлли, тарбияли, меҳрибон қизлар етишиб чиқиши мумкин эди.

1955 йил америкалик олим Джон Мани илк бор “гендер” атамасини фанда қўллади. 1970 йиллардан бошлаб бу атама кенг тарқалиб, асосан феминизм йўналиши тарафдорлари томонидан ривожлантирилди. Бу атамадан илмда фойдаланишдан асосий мақсад биологик жинсларнинг ижтимоий ҳаётдаги ўрни, тараққиёти ва тафавутли томонларини ўрганишдан иборат.[9] Маълумки, XX асрнинг бошларида Фарб аёли деганда асосан уй – рўзғор юмушлари билан банд бўлган аёллар тушунилган. Бу аёллар жамиятнинг тор дунёқараши туфайли бирор илм соҳасида ўзини кўрсатиш ёки муайян мутахассисликка эришиш каби имкониятлардан маҳрум бўлган. Асосан кам таъминланган ёки қулликда бўлган аёллар жамиятнинг энг паст даражасидаги ишлар билан шуғулланишган. Шу сабабдан ҳам феминизм оқими вужудга келиб, аёлларнинг билим олиш ва жамиятда ўз ўрнига эга бўлиш учун курашди. Бугунги кунда Фарб мамлакатларида хотин-қизлар юридик ҳуқуқ ва эркинликларга, туғишини назорат қилиш ҳуқуқига эришдилар, олий таълим муассасаларида таълим олиб, жамият ҳаётида ўз ўринларига эришиб келишмоқда. Лекин минг афсуски, мустаҳкам оила масаласи Фарб давлатларида оқсамоқда. Фарб аёлларининг бугунги қўринишини асосан илмда ютиққа эришган, жамиятда ўз ўрнига эга, аммо ёлғиз аёллар, оналар ташкил этмоқда.[6:345] Бу эса демографик инқизорзга олиб келади. Кўнгил хотиржамлиги, яrim баҳт орқали эришилган эркинлик ҳеч кимга таътимайди.

Ислом дини тарқалган мамлакатларда аёллар ва қизларнинг жамиятдаги ўрни юксалди, уларнинг қадр – қиммати кўтарилиб, таълим – тарбия олиши фарз амаллардан этиб белгиланди. Аммо Ислом дини асосларини тўлиқ тушуниб етмаган инсонлар муслима аёлларни

билим жиҳатидан қолоқ, фақат эрга итоат этишнигина биладиган ва ўз ҳақ – ҳуқуқларига эга эмас инсон сифатида тасвирилаши жуда хунук ҳолат. Пайғамбаримиз Мұхаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг биринчи аёллари Ҳадича розияллоҳу анҳо замонасининг билимдон, тадбиркор аёлларидан бўлғанлар. Нафақат Маккада, балки унга чегарадош бўлган давларларда ҳурматда бўлиб, савдо ишларини амалга ошириш билан бир қаторда севимли ёр, тарбияли, солиҳ – солиҳа фарзандларнинг онаси ҳам бўлғанлар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг севимли аёлларидан бири Оиша онамиз эса энг кўп ҳадис ривоят қилувчилардан биридиirlар. Улар орқали мусулмон уммати пайғамбаримизнинг ахлоқ – одоблари, оилавий муносабатлари ҳақидаги ҳадисларга, билимга эга бўлган. Ҳаттоқи, эркак сахобалар ҳам улардан шариат ва бошқа муносабатларга оид масалаларни сўраб ўрганишган. Марказий Осиёдан етишиб чиқкан кўплаб олима аёлларимизни илмлари кучли бўлганини оила тутиш фағму – фаросатларидан ҳам билиб олсак бўлади.

Абдурауф Фитрат ўзининг “Оила ёки оила бошқариш тартиблари” асарида илм олган ва илмдан узоқ аёлларни қиёсий таҳлил қилган. Билимли аёлда фаҳму – фаросат бўлиб, уй – рўзгор ишларини кўнгилдагидек бажариш билан бирга, оила аъзолари билан муроса-ю мадора қилиш йўлларини билади, фарзандларини чиройли, мард қилиб тарбия қиласди, деб таъкидлаган. Билимли, ғайратли, жасур фарзандларни тарбиялаш аёллар зиммасидаги масъулиятдир. Шу сабаб, асарда “миллат оналари тарбия ва илм олишлари лозим, ахлоқ ва билимларини камолга етказишлари зарур,” [7:147] дейилган.

“Инсон ҳуқуқлари умужаҳон декларацияси”нинг 26 – моддаси 2-бандида “Таълим инсон шахсини тўла баркамол қилишга ва инсон ҳуқуқлар ҳамда асосий эркинликларига нисбатан ҳурматни кучайтиришга қаратилмоғи лозим. Таълим барча ҳалқлар, ирқий ва диний гурухлар ўртасида бир – бирини тушуниш, хайриҳоҳлик ва дўстликка хизмат қилиши ҳамда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тинчлик сақлаш борасидаги фаолиятига ёрдам бериши керак”,[3:160] деб белгиланган. Ушбу соҳада бизнинг ҳам ҳамюртларимиз борлиги қувонарли ва фаҳрли ҳол.

Бир куни Шарқ мутафаккиридан бир одам “Менинг иккита фарзандим, қизим ва ўғлим бор. Улардан қай бирини таълим олишга берганим маъқул?” деб сўрабди. Олим: “Қизингни, - дебди. – Зеро, ўғлинг билим олса ўзига наф, қизинг илм ўрганса бутун жамиятга фойда”.[11] Олинган билим нафақат бир инсон фойдасига, балки жамият манфаатига хизмат қилмоғи лозим.

Айрим инсонларнинг қиз болага бўлган паст назари, ақли кўп нарсага етмаслигини таъкидлаши, ўқишига аҳамиятсизлиги, фақат оила учун яшаб, оила манфаатлари йўлида ўзини қурбон қилишини энг тўғри йўл деб билиши шундай аллома аёллар етишиб чиқкан юрт учун уятли ҳолат. Аёл асосан билимни фарзандларини чиройли тарбиялаш, уларнинг ҳар бир саволига жавоб бера олиш учун, ва албатта, ўзининг жамиятда ўрнига эга бўлиш ва унинг тараққиётига хизмат қилиш учун эгаллайди. Оила йўлида ўзини, илмини, қизиқишлирини қурбон қилиши мумкин, лекин у аёл ўзлигини йўқотади. Илмли аёл жамиятда ўз ўрнига эга бўлса, оилада ҳам ҳурмат топади, фарзандлари ҳам тиришқоқликни ундан ўрганади ва ҳар томонлама – ҳам илм йўлини, ҳам оила мустаҳкамлигини сақлаб қолган онасидан бир умр фаҳрланиб яшайди. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳадиси шарифда: “Аллоҳ таолодан хайрли болалар ато этишини сўрадим, менга қиз фарзандлар эҳсон этди”,[10] деб марҳамат қилдилар. Ота – онасига раҳмат олиб келувчи фарзандларга ҳавас қилмай илож йўқ. Шундай экан, Аллоҳ берган неъматни қадрига етиб, ундан чиройли фойдаланиш ҳар бир мўмин – мусулмоннинг, умуман инсониятнинг бурчидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёев Ш.М. “Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб ҳалқимиз билан бирга қурамиз”. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимиға кириш тантанали маросимига бағищланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқ. “Халқ сўзи” газетаси, 2016 йил, 15 декабрь.
2. И.А.Каримов «Юксак маънавият – енгилмас куч”. “Маънавият” нашриёти, Тошкент – 2008-йил.
3. “Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари”. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги хузуридаги Ҳуқуқий ахборот билан таъминлаш маркази. Тошкент - 2008-йил.

4. Қуръони Карим. Таржима ва изоҳлар муаллифи Шайх Алоуддин Мансур. “Чўлпон” нашриёти, Тошкент - 1992-йил.
5. Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий “Ал-жомиъ ас-саҳиҳ”(Ишонарли тўплам) 1 – жилд. Қомуслар бош таҳририяти; Тошкент – 1997 – йил.
6. “Гендер тадқиқоти асослари курси хрестоматияси”. Ўзбекча нашри: “Очиқ жамият” институти Кўмак жамғармасининг Ўзбекистондаги ваколатхонаси. “Ўзбекистон” нашриёти. Тошкент – 2003-йил.
7. А.Фитрат “Оила ёки оила бошқариш тартиблари”. “Маънавият” нашриёти. Тошкент – 2016-йил.
8. Lex.uz интернет сайти.
9. Википедия.ru интернет сайти.
10. Ислом.уз интернет сайти.
11. Мехроб.уз интернет сайти.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 19-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(2-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.08.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000